

29. januar 2008

“Tjaldrið” bjargar kanónum av eysturindiafaranum “Walcheren”

Mánadagin 9. apríl 1979 bjargaðu kavarrar av Tjaldrinum tvær kanónir undir Mykinesi. Hildið verður, at kanónirnar stava frá tí hálendska eysturindiafaranum “Walcheren”, ið fórst undir Føroyum í september 1667.

Vaktar- og Bjargingartænastan var sett á stovn á sumri 1976, og samstundis var vaktarskipið “Tjaldrið” komið til landi. Tað var bygt í Norra sum kombinerað vaktarskip og sleipibátur. 1. septembur sama ár var “Tjaldrið” sett í sigling saman við “Dagstjørnini”. Hon var ein línubátur, sum var bygður í Norra í 1962 til heimasandsmenn. “Dagstjørnan” hevði í nøkur ár røkt farmasigling innanoyggja fyri Strandferðsluna, men var burturav saman við “Tjaldrinum” lögð undir Vaktartænastuna sum vaktarskip. Á heysti 1978 var “Dagstjørnan” skift út við “Ólav Halga”, ið kom at virka sum vaktarskip fram til miðskeiðis í 1990-árunum.

“Tjaldrið” hevði dupulta manning, hold A og B. Hold A hevði 3 kavarrar, og vóru teir Elmar Højgaard Jens Midjord og Óla Hans Olsen úr Skálavík. Skipari á holdi A var Kaj P. Mortensen og á holdi B Eyðbjørn Lervig. Kavarrar vóru Jógvan Páll Lydersen sáli og John Kjærbo eystan Á. Tað vísti seg skjótt, at tað var nógv av kavaraarbeiði at gera; hetta var tann tíðin, tá nógvur garnabátar vóru á Norðhavinum um vári. Nógvir teirra vóru óroyndir við hendan reiðskap og fingur ofta um skrúvuna. Eisini var um hesa tíðina gongd komin á trolingina undir Føroyum og var tá javnan at boð vóru eftir kavarahjálpi frá “Tjaldrinum”. Hendan túrin, ið her verður skrivað um, varði í 14 dagar og á túrinum vóru kavarrar 5 ferðir niðri til hjálparveiting. Av hesi orsök kom ein kavari á hold B aftrat og var hesin Amaliel Jensen sáli. Hann kom umborð á Sørvági tann 6. apríl 1979 sum nýklaktur kavari.

Ein kanón verður funnin

Nú nýggjur kavari var komin á holdið, var avrátt at hava eina venjing. Vit vóru vitandi um, at eitt skip hjá Restorff’s handli í Juni 1871, “Lerkurin” av navni, hevði fingið fatur á tveimum málmkanónum undir Mykinesi og ført nær til Havnar.

Sunnumorgunin 8. april var lagt stilt sunnan fyri Mykines. Bátur varð settur út og kavarrarnir fóru niður og tað var skjótt, at komið var fram á fyrstu kanónina. Annar endin stakk einar 20 cm. Uppundan meðan restin lá undir í gróti og eyri. Samstundis lógu fleiri stórir klettir í vegin, og tá varð farið umborð aftur á Tjaldrið eftir útgerð til at fáa klettarnar burtur. Avgjørt var at seta wirestroppar á klettarnir og skuldi Tjaldrið so sleipa

teir burtur. So varð gjört og riggaði tað avbera væl. Tá grótið var sleipað burtur, var kanónin grivin leys, og nú var klárt at hiva hana upp, men nú hevði Tjaldrið fingið boð um at ein bátur hevði fingið motorstopp og ynskti sleip. Ein endi var nú settur á kanónina og í eina boyu, so lætt var at finna aftur á staðið. Farið var nú eftir TN 396 “Báruni”, ið lá vestur úr Trøllhøvda, so ikki var langt at sigla. “Báran” var nú sleipað á Havnina, har komið var um kvøldi. Á veg út av Havnini aftur var aftur boð eftir Tjaldrinum og hesa ferð var tað KG 335 Høvdarøðin, ið hevði fingið um skrúvuna norður úr Kallinum. Kós var sett ímóti KG 335, og var komið fram til hansara út móti morgni. Sett var so fast á Høvdarøðina, sum síðani varð sleipaður á Klaksvík. Kavarrar fóru so niður og skóru av skrúvuni. Kl. 08.30 var uppgávan liðug, loyst var beinanvegin og kósin sett vestur móti Mykinesi, har komið var út móti middegi 9. apríl. Menn vóru spentur at síggja boyuna - jú mín sann, boyan var har, og nú var gjört klárt at kava .

Seinna kanónin verður funnin – og báðar tiknar upp

Nú var farið undir at kava. Ruddað var meira frá kanónini so at møguleiki var at fáa ein wire strop um endan á kanónini sum var grivin fríður tá tað var gjört var fari umborð aftur á Tjaldrið at tingast um, hvussu víðari skuldi farast fram so at skipið kundi koma so nær landi sum til bar.

Avgjört var at lata stýriborðsacker út og var ein endi festur á reyvina á Tjaldrinum og umborð á arbeiðsbátin, og samstundis sum lorað var av akkersketuni, togaði báturin skipið ógvuliga spakuliga inn móti landi ímeðan hetta fór fram vóru allir 3 kavarrarnir í sjónum. Ein var niðri við botn, ein í miðum sjógvi tann triði í vatnsorpuni, og góvu teir tekin sínámillum og víðari umborð á Tjaldrið, hvussu langt inn skipið kundi koma. Skipið kom heilt inn undir bergið, og nú var akkersketan sett føst, og lá Tjaldrið nú mest sum beint uppi yvir kanónini. Nú var ein veiðir tikin av spælinum og út gjøgnum gálgan í bakborð og niður á botn settur fastur í stroppin, sum var lagdur um kanónina. Farið var so undir at hiva ógvuliga spakuliga, ikki hevði verið stundir at grava alla kanónina heilt leysa. Samstundis sum kanónin loysnar úr botni, kemur onnur kanón til sjóndar. Tá tann fyrra kanónin var komin umborð bóðu kavarnir um at fáa endan niður aftur. Nú kom speningur í á dekkinum, spurt var um tað nú var kistan við gullinum, menn høvdu funnið. Kavarnir vildi ikki svara, men bóðu teir á dekkinum bara bíða, so fingur teir at síggja, hvat tað var sum eftir var á botni. Tá seinna kanónin kom undan kavi, var tað onkur ið helt fyri:”Tvey rusta jarn petti, eg hevði nú væntað okkurt annað.”

Nú var hendan spennandi venjingin liðugt og tosa var aftur og fram um, hvat gerast skuldi við fongin og at enda vóru allir menn á einum máli um at lata

Fornminnissavninum tær í varðveitslu.

Kanónirnar latnar Fornminnissavninum - og sœktar í havið- aftur

Tjaldrið kom á Havnina 11. Apríl. Nakað av fólki var komið á bryggjuna at fregnast um hendan gamla fong, og onkur var eisini komin til at bjóða upp á fongin og var viðkomandi sinnaður at fara nokk so høgt. Men avgerðin var tikin, Fornminnissavnið skuldi hava fongin. Talan var jú um fornminni, meira enn 300 ára gamlar kanónir.

Kanónirnar vóru nú tiknar í land og fluttar út á Fornminnissavnið, har tær vóru kannaðar. Savnið kom til tað úrslit, at tær vóru úr jarni, 2,8 m. til longdar og tvørmátið við endarnar er ávikavist einar 20 og 40 cm. Tær eru illa farnar av briminum, men rustskónin var tó bert 3-30 mm, har í hon var kannað.

Longu 18. apríl vóru kanónirnar fœrðar umborð aftur á Tjaldið, íð sœkti tær á einum høgligum stað, so tær kundi koma undir somu umstøður aftur og ikki terast, til høvi einaferð verður at viðgera tær.

Tað var ikki av tilvild at leitað var júst á hesum stað, tí tað var søgn í Mykinesi, at kanónir skuldi liggja har. Bæði J.C Svabo og J. Landt skriva um tvær metalkanónir, sum síggjast væl í góðum veðri, og Svabo nevnið eisini, at onkur skal hava roynt at fingið tær upp, men mátti gevast, tí línurnar vóru rotnar.

Vit venda aftur til Lerkin, sum nevndur varð. Skipið “Lerkurin” hjá Restorff hevði fingið fatur á tveimum málmkanónum á sama staði og var tað 7. og 8. juni 1871. Tær vóru fœrðar til Havnar og kannaðar. Onnur kanónin var 3,30 m til longdar, tvørmátið var frá 27 cm til 45 cm. Hin var 3 m long og tvørmátið frá 22 cm til 36 cm. Tann longra varð hildin at viga stívliga tvey tons og tann styttra gott hálvtt annað tons. Tilfarið var fyri ein stóran part kopar. Á tí størri kanónini kundi lesast navnið “Johannes” og eitt merki, ein rundingur, har bókstavir OVC stóðu. Hesar kanónirnar vóru sagaðar sundur og seldar av landinum fyri 2.000 ríkisdálar.

Tað skilst at hesar kanónirnar bæði hava verði størri til ummáls og longri enn tær, sum Tjaldrið tók upp og eisini úr øðrum tilfarið. Men allar 4 kanóninar kunnu væl vera av sama skipi, tí “Walcheren” hevði bæði málm- og jarnkanónir umborð.

“Walcheren”

“Walcheren” var stórt skip, bygt í 1661 sum tvídekkari. Longdin var 55 m, breiddin var 12 m og kundi tað lasta umleið 600 tons.

“Walcheren” náddi at gera tríggar túrar til Eysturindia, men á heimferðini á triðja túri

sínum mætti hetta stóra og prýðiliga fari lagnuni á Skipahellu, sum er norðan fyri Kvívík. Tað var í september 1667. Tvey onnur skip sluppu í øllum góðum inn á Vestmanna. “Walcheren” var farin úr Batavia (Djakarta) 27. januar 1667 saman við 12 øðrum skipum undir leiðslu av Jan van Dam, sum var ein av leiðarunum í Eysturindiska Ráðnum. Tann 9. mai 1667 kom flotin á Kappan (Kap Góðar Vónir). Farið var avstað aftur 8. Juni og flotin kom til Hálands 9. Oktober, men tá var “Walcheren” ikki ímillum teirra. Skipari hendan túrin var Frans van Heijst úr Dillo. Tað er ikki greitt, hvussu stórt tal av hermonnum, manning og ferðafólki var umborð á heimferðini, men upplýst verður, at tá ið skipið fórst, vóru tað heilt nógv, ið druknaðu og doyðu.

Flotin var lastaður við klæðum, nelikari, japanskum kopari og pipari, samanlagt til eitt virði av 3.119.060 hálendskum gyllin, umframt annað leysafæ. Hóast “Walcheren” var flutningsskip hjá Hálendska Eysturindiska Felagum, var tað eins og hini skipini hjá felagnum væl útgjørt hernaðarlíga, fyri at kunna verja seg og fara í bardaga, um tað skuldi gjørt neyðugt. Tann langa leiðin yvir hav var alt annað enn trygg, og eitt skip, ið hevði so dýrar vørur umborð, hevði nógv fíggingar.

Eitt slíkt skip, ið var ímillum tey størstu hjá felagnun, var vanlig útgjørt við 24 tungum jarnkanónum, 6 bronsukanónum og 2 lættari jarnstykkjum, sokallað “mignons”. Av tí at kríggj leikaði á millum Ongland og Háland, tá “Walcheren” fór úr India, kann skipið hava havt enn fleiri kanónir umborð. Skip av hesari stødd máttu hava fleiri tung akker fyri at kunna liggja væl. “Walcheren” hevði í minsta lagi nýggju akker, úr 90 kg. upp í 1.800 kg. Eftir at skipið var farið á land á Skipahellu rak ein partur av vrakinum vestur undir Mykines, har tað sakk. Ein partur av vrakinum rak til Hvalbiar, og ein partur rak millum oyggjarnar. Sum verða man fór maður av húsi at bjarga, bjargingarlønin var triðingur av virðinum. Í lögtingsbókini 1667-1690 finnast nógv sakarmál, ið viðvíkja bjarging av farminum frá “Walcheren”

Lucas Debes kemur uppí leikin

Ein umboðsmaður fyri útgerðafelagið hjá “Walcheren”, Jan van Cowenburgh, var eftir í Føroyum við einum báti og nøkrum matrósum frá øðrum av skipunum, ið inn vóru komin á Vestmanna. Hetta fyri at royna at bjarga farminum. Men ikki gekst væl í hond. Parturin av vrakinum, ið rikin var til Hvalbiar, hevði umboðsmaðurin Couwenburgh latið Suðuroyarpresti, Jacob Cristensen Klinte, sum gávu. Hesum stóðst sakarmál av millum fútan og prest, tí fútin meinti, at alt, sum rak upp á land, var kongsins ogn, so leingi ikki var prógvað, hvør átti. Sakin kom fyri á lögtingi so seint sum í 1671, og leggur prestur tá eitt skriv fram frá Couwenburgh, dagfest 2. apríl 1668. Í skrivinum stendur, at Couwenburgh vil lata ein vrakpart av “Walcheren”, ið rikin var upp á land í Hvalba, til prestin. Prestur skal eiga tað at ráða yvir, bæði viðin og tí jarni, sum kann

vera í, móti bert at lata ta bjargingarløn, ið ásett er. Til hetta sigur fútin, at hann vil ikki góðtaka skrivið, tí Couwenburgh hevur ikki víst nakra skrivliga fulltrú frá eysturindiska felagnum. Felagið hevur ikki givið honum fulltrú, tað hevur fútin nú fingið skriv um, og harumframt hevur Covenburgh ikki verið á staðnum og prógvað, at rekin veruliga var av “Walcheren”. Tí vil fútin verða við, at gávubrævið einki var vert og at prestur skal gjalda tað, hann hevur fingið av vrakinum, soleiðis sum lógin ásetur.

Prestur kemur ikki sjálvur fram at verja seg, men tað ger verfaðir hansara, suðurstreymoyar prestur Lucas Debes. Lucas sigur, at ein og hvør hevur rætt til at ognar sær sítt eftir sjórættinum, og hetta hevur Couwenburgh gjørt, við fulltrú frá tí eysturindiska felagnum. Fútin má vita, at varaadmiralurin hjá felagnum setti Couwenburgh, bæði við báti og manning at bjarga góðsinum av vrakinum. Fútin hevði eisini havt nógv viðurskifti at viðgera saman við Couwenburgh, meðan hann var í Føroyum, eitt nú bjargingarløn og annað. Tað, at eitt skriv nú var komið, ið segði, at Couwenburgh var ikki fulltrúi felagsins, broytti einki, tí fútin hevði sjálvur latið Couwenburgh fáa burtur av tí, ið bjargað var. Lucas helt fram, at Couwenburgh hevði ferðast nógva staðni fyri at kanna rekar av “Walcheren”, men tað bar honum ikki til at koma til Suðuroyar um veturin. Hann metti eftir tíðini, støddini av vrakpartinum og piparinum í tí var, at hetta mátti vera av skipinum, og felagsins vegna hevði hann tí latið presti fáa tað. Lucas vildi tí vera við, at tað mátti vera prestsins ogn. Dømt varð síðani í sakarmálinum, og vóru 10 løgrættumenn samdir, meðan tann ellivti, Dánjal Jesarsson úr Øravík, vildi ikki semjast við teir um dómin. Hann segði, at skrivið frá Couwenburgh kundi ikki takast fyri fult og vrakið tí mátti tí vera kongsins ogn. Sostatt skuldi Suðuroyar prestur gjalda tað, ið vrakið var vert. Hetta var samtykt av løgmanni.

Lucasi Debes kom tað aftur um brekku, at hann hevði vart versonin móti fútanum. Eisini hevði Lucas sjálvur keypt nakrar steinar, í stavaðu frá “Walcheren”, frá elduvíkingum og var tað ólógligt, tí talan var um reka, ið ikki var uppgivin. Heldur ikki var gott at verða illa í øgn við fútan, tí tá var ikki langt frá honum til lensharran, Fr. Gabel. Gabel fekk annars í lag, at Lucas fyribils varð settur frá sum varapróstur

Kanska er okkurt meira at finna

Men hvør veit, kanska kann okkurt koma undan kavi ein vakran dag. Ikki bert fleiri kanónir, ið ivaleyst liggja við Mykines, men eisini gripir av skipinum, ið fólk enn hava í varðveitslu. Ja, kanska onkrar tubbaks- ella aðrar dósir, ið einaferð hava verið í lummanum hjá einum av manningini, ið so syndarliga endaði sínar dagar norðan fyri Kvívík ein ódnardag í september 1667 á tí bæriliga hálendska tvídekkaranum “Walcheren”.

Heimildir
Skipsdagbøkur hjá Tjaldrinum 1979
Skiparin á Tjaldrinum Eyðbjørn Lervig
Mondul